

Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

УДК 336.226.331

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20054252>

**Світовий досвід контролю за переміщенням тютюнової сировини для
детінізації тютюнового ринку та збільшення доходів бюджету**

Кошук Тетяна Василівна,

кандидат економічних наук, експерт з питань оподаткування

«Growford Institute», Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-1013-4603>

Поляков Михайло Йосипович,

кандидат економічних наук, співголова комітету Американської торговельної

палати в Україні, Київ, Україна, <https://orcid.org/0009-0005-7520-7318>

Матійчук Олесь Віталійович,

аспірант Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,

Київ, Україна, <https://orcid.org/0009-0005-3745-2232>

Прийнято: 17.04.2026 | Опубліковано: 30.04.2026

***Анотація.** Загострення проблем нелегальної торгівлі тютюновими виробами актуалізує необхідність удосконалення заходів протидії такому небезпечному явищу. **Метою** статті є аналіз світового досвіду контролю за переміщенням тютюну як інструмента боротьби із нелегальним ринком сигарет, використання якого забезпечує детінізацію галузі та збільшення податкових надходжень. В ході дослідження використано такі **методи**: абстрактно-логічний, систематизації, компаративного аналізу, експертних*

оцінок. **Результати.** Встановлено, що інституції ЄС визначили перегляд підходу до контролю за обігом тютюну складовою удосконалення протидії нелегальній торгівлі тютюновими виробами. Для обмеження доступу гравців нелегального ринку до тютюнової сировини Єврокомісія запропонувала на рівні ЄС встановити мінімальну нульову ставку акцизу на цю продукцію та охопити її системою контролю за переміщенням підакцизних товарів EMCS. Поки відповідне загальноєвропейське рішення не ухвалено, країни ЄС можуть застосовувати національні механізми контролю. Зокрема, Польща успішно здійснює моніторинг автомобільних та залізничних перевезень за допомогою системи GPS-моніторингу переміщення «чутливих» вантажів, до переліку яких входить висушений тютюн. Діє вимога щодо реєстрації та контролю за переміщенням таких вантажів для міжнародних і внутрішніх перевезень в режимі реального часу. В Канаді висувалася ініціатива щодо застосування складнішої системи контролю – відстеження обігу тютюнової сировини із використанням унікальних ідентифікаторів; але це рішення не впроваджено. **Висновки.** Чітке законодавче регламентування GPS-моніторингу перевезень висушеного тютюну та ефективне виконання відповідних правил у Польщі є однією з передумов її успішної протидії нелегальному ринку сигарет. Такий досвід може бути корисним для використання в Україні з метою забезпечення детінізації галузі та збільшення доходів бюджету, поки не буде впроваджено механізми контролю у відповідній сфері на рівні ЄС.

Ключові слова: тютюнова сировина, акцизний податок, нелегальний ринок тютюнових виробів, відстеження тютюнової сировини.

Global experience of tobacco raw material traceability as a tool for reducing the shadow tobacco market and increasing budget revenues

Tetiana Koshchuk,

Ph. D. (Economics), tax expert «Growford Institute»,
Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-1013-4603>

Mykhailo Poliakov,

Ph. D. (Economics), Co-chairman of the Committee, The American Chamber of
Commerce in Ukraine,
Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0005-7520-7318>

Oles Matiichuk,

postgraduate, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0005-3745-2232>

Abstract. *The aggravation of the problems of illegal trade in tobacco products highlights the need to improve measures to combat this dangerous phenomenon. The purpose of the article is to analyze global experience in controlling the movement of tobacco as a tool for combating the illegal cigarette market, the application of which contributes to the de-shadowing of the sector and increased tax revenues. The following methods were used in the study: abstract-logical, systematization, comparative analysis, expert assessments. Results.* It is established that EU institutions have identified the revision of approaches to tobacco turnover control as an integral component of strengthening countermeasures against illicit trade in tobacco products. To restrict illegal market operators' access to tobacco raw materials, the European Commission proposed, at the EU level, the introduction of a minimum zero excise duty rate on such products and their inclusion in the Excise

Movement and Control System (EMCS). Until a corresponding pan-European decision is adopted, EU Member States may apply national control mechanisms. In particular, Poland has successfully implemented monitoring of road and rail transport through a GPS-based system for tracking the movement of so-called “sensitive” goods, which include dried tobacco. Mandatory registration and real-time monitoring of such shipments are applied to both international and domestic transport. In Canada, an initiative was proposed to introduce a more sophisticated control system – tracking the turnover of tobacco raw materials using unique identifiers; however, this approach has not been implemented in practice.

Conclusions. *Clear legislative regulation of GPS monitoring of dried tobacco transport, combined with effective enforcement of the relevant rules in Poland, constitutes one of the key prerequisites for the country’s success in counteracting the illegal cigarette market. This experience may be useful for Ukraine in ensuring the de-shadowing of the tobacco sector and increasing budget revenues until EU-level control mechanisms in this area are introduced.*

Keywords: *tobacco raw materials; excise duty; illegal tobacco market; tobacco raw material traceability.*

Постановка проблеми. Поширення нелегальної торгівлі тютюновими виробами внаслідок підвищення ставок їх акцизного оподаткування вимагає удосконалення заходів протидії цьому небезпечному явищу. Країни Європи та світу дедалі частіше обирають стратегію жорсткого моніторингу і нагляду за вирощуванням та збутом тютюну для запобігання потраплянню тютюнової сировини до нелегальних гравців тютюнового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи акцизного оподаткування тютюнових виробів, питання гармонізації акцизного податку на ці підакцизні товари та адаптації податкового законодавства України до відповідних директив ЄС, практика акцизного оподаткування різних категорій

тютюнових виробів у країнах ЄС, особливості справляння акцизного податку з тютюнових виробів в Україні розкривалися, зокрема, у працях [1–4]. Утім, у зазначених наукових розробках не акцентується особлива увага на тому, що акцизна політика може спричиняти зростання нелегального ринку тютюнових виробів, та не йдеться про заходи для протидії цьому.

Дослідники компанії A&M (Alvarez & Marsal) навели докази того, що зростання рівня оподаткування є основним фактором існування нелегального ринку сигарет. Збільшення акцизу зменшує цінову доступність сигарет для курців, які шукають дешевшу продукцію на ринку, яка часто є нелегальною. Експерти наголошують на необхідності підвищення обґрунтованості заходів акцизної політики, забезпечення її послідовності. Недоліки розробки такої політики позначаються на зростанні обсягів нелегальної торгівлі сигаретами. Водночас заходи протидії тіньовому тютюновому ринку потребують належної координації, значних державних фінансових ресурсів і витрат часу органів контролю та правоохоронних органів [5].

Артур Лаффер зауважує, що політика у сфері оподаткування тютюнових виробів повинна відповідати таким критеріям: підвищення ставок акцизів має ґрунтуватись на економічних розрахунках, враховуючи еластичність попиту та купівельну спроможність домогосподарств; слід уникати податкових шоків; політика має бути збалансованою, враховувати інтереси учасників процесу оподаткування; політика має сприяти обмеженню поширеності куріння, а не переходу споживачів до нелегального ринку [6]. Водночас дослідження автора не спрямоване на те, щоб надати рекомендації для обмеження уже наявної нелегальної торгівлі сигаретами.

Проблеми адміністрування акцизу із тютюнових виробів у країнах ЄС та Україні, а також впровадження автоматизованих систем контролю за їх переміщенням висвітлені у працях [7–8]. Ці розробки глибоко розкривають

тему забезпечення надходження до бюджету належних обсягів акцизного податку із готової до вживання продукції.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Утім, поза увагою науковців залишилися питання контролю за обігом тютюнової сировини для запобігання нелегальній торгівлі сигаретами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз світового досвіду контролю за переміщенням тютюну як інструмента боротьби з нелегальним ринком сигарет, використання якого забезпечує детінізацію галузі та збільшення податкових надходжень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Налагодження контролю за походженням тютюну має важливе значення у країнах ЄС. Цьому питанню, зокрема, приділено увагу у Звіті Єврокомісії та Ради ЄС про виконання Повідомлення Єврокомісії «Посилення боротьби з контрабандою сигарет та іншими формами незаконної торгівлі тютюновими виробами – комплексна стратегія ЄС (Com (2013) 324 final of 6.6.2013)» від 12 грудня 2017 р. [9]. У документі зазначено, що в країнах ЄС, імовірно, спостерігається збільшення обсягів незаконного вирощування тютюну, що є гіпотезою, яка підтверджена значними масштабами вилучення тютюнової сировини та викриттям багатьох нелегальних гравців ринку. Це призводить до значних втрат бюджету.

На думку Єврокомісії, ініціативи стосовно запобігання виробництву нелегальних тютюнових виробів можуть у тому числі охоплювати таке [9]:

1. Обмеження доступу до розхідних матеріалів (передусім тютюнової сировини), що матиме вплив на нелегальних виробників тютюнових виробів. Обмеження доступу до основних таких матеріалів зменшить привабливість незаконної діяльності. Європейський парламент закликав Єврокомісію ввести заходи для забезпечення ефективного контролю за розхідними матеріалами. Разом із питаннями виробничого обладнання, можна розглянути три основні проблемні аспекти в розрізі видів матеріалів:

- перегляд порядку контролю за переміщенням тютюнової сировини, що не оподатковується акцизом. Ринок тютюнової сировини є фрагментованим, багато виробників працюють як всередині, так і за межами ЄС;

- папір, що використовується для виробництва сигарет, має особливості. Моніторинг та контроль за обігом такого паперу ускладнюється тим, що в усьому світі є багато його виробників;

- кількість виробників ацетатного волокна, що використовується в фільтрах сигарет, є доволі обмеженою. Це збільшує перспективи ефективного контролю за його обігом. Утім, з огляду на глобальні можливості постачання цього розхідного матеріалу, важко уявити, що система контролю, обмежена регулюванням на рівні ЄС, може бути ефективною. Відповідно, співпраця виробників та урядів країн у цьому питанні має важливе значення.

2. Контроль логістичного ланцюга, що використовують контрабандисти. Це передбачає більш ретельний моніторинг митних процедур, під час яких фіксуються зловживання. Фіскальний режим, що застосовується до імпорتنих сигарет, є сукупністю податкових і митних правил; їх впроваджують органи контролю. Співпраця між цими національними органами може бути посилена, наприклад, завдяки сумісності ІТ-систем.

3. Санкції та гарантії. Піднімаються питання стосовно того, чи є адміністративні та/або кримінальні санкції, які застосовуються в країнах ЄС щодо контрабанди, достатньо дієвими. Це особливо актуально в межах ЄС, оскільки привабливість нелегальної торгівлі тютюновими виробами в одній державі-члені може спровокувати значну контрабанду в іншій.

Отже, ЄС вважає перегляд підходу до контролю за переміщенням тютюнової сировини важливою складовою стратегії удосконалення протидії нелегальній торгівлі тютюновими виробами.

У Повідомленні Єврокомісії до Європейського парламенту, Ради ЄС та Європейського економічно-соціального комітету «Другий план дій щодо

боротьби з незаконною торгівлею тютюновими виробами на 2018–2022 роки (COM/2018/846 o final)» від 12 серпня 2018 р. [10] було підтверджено наміри ЄС при здійсненні контролю зосередитися на основних розхідних матеріалах та засобах, що використовуються у незаконному виробництві тютюнових виробів, починаючи від тютюнової сировини та фільтрів сигарет і закінчуючи виробничим та пакувальним обладнанням.

Спираючись на зазначені положення, Єврокомісія охопила питання удосконалення контролю за переміщенням тютюнової сировини на території ЄС у Пропозиції щодо Директиви Ради «Про структуру і ставки акцизів, що застосовуються до тютюнових виробів та супутньої продукції (нова редакція)» (далі – Пропозиція) [11], яка оприлюднена для обговорення 16 липня 2025 р. У документі запропоновано включити необроблений тютюн до сфери дії майбутньої оновленої директиви.

Для обмеження доступу гравців тіньового ринку до тютюнової сировини має бути посилено контроль за її переміщенням. У Пропозиції йдеться про встановлення мінімальної нульової ставки акцизу на тютюнову сировину та її охоплення системою контролю за переміщенням підакцизних товарів в ЄС (Excise Movement and Control System, EMCS).

Єврокомісія вважає систему EMCS ефективним та дієвим інструментом, що підтверджено понад 20 роками її застосування для цілей акцизного оподаткування. Ця система призначена для контролю за обігом підакцизних товарів у режимі призупинення сплати акцизу між зареєстрованими податковими складами до етапу випуску таких товарів у вільний обіг (для споживання). Встановлено жорсткі вимоги до власників податкових складів, які серед іншого включають критерії податкової доброчесності. Переміщення товарів фіксується в автоматизованій системі за допомогою електронного документа e-AD, що дає змогу відстежувати відповідний вантаж та перевіряти його законність онлайн.

У Пропозиції йдеться, зокрема, про включення тютюнової сировини до підакцизних товарів (стаття 1) та введення мінімальної нульової ставки акцизу для неї на рівні ЄС (стаття 2). Під «тютюновою сировиною» запропоновано розуміти будь-яку форму зібраного тютюну, що пройшов обробку або сушіння і не є переробленим тютюном (тобто, тютюновим виробом, який призначений для споживання). Її обіг буде охоплено системою EMCS. Країни матимуть можливість встановити ставку акцизу для тютюнової сировини, відмінну від нуля, якщо вважатимуть це за потрібне, зважаючи на поширеність на їх території нелегального виробництва сигарет [11].

Було запропоновано застосовувати вимоги до переміщення та контролю щодо тютюнової сировини на етапі першої обробки, після того, як тютюн зібраний та висушений. Переміщення сирого тютюну з поля до фермерського господарства або пунктів його зберігання не вимагатиме фіксації в системі EMCS. Це означає, що виробники тютюну та їх об'єднання звільнятимуться від застосування системи EMCS, якщо вони не здійснюють обробки зібраного тютюну, крім сушіння.

Новації можуть полегшити розслідування та судове переслідування випадків шахрайства. Крім того, гармонізовані загальноєвропейські вимоги щодо контролю за переміщенням тютюнової сировини можуть спонукати до відмови від низки національних заходів контролю (реєстрація, авторизація тощо). Це, в свою чергу, має зменшити адміністративне навантаження як для економічних операторів, так і для органів контролю.

Таким чином, описана ініціатива Єврокомісії спрямована на покращення відстежуваності тютюнової сировини, обмеження можливостей ухилення від сплати податків та сприяння боротьбі з нелегальною торгівлею тютюновими виробами. Очікується, що нові заходи контролю допоможуть «відбілити» тютюновий ринок на 10–20% від поточного рівня податкових втрат внаслідок його існування (це близько 13 млрд євро щороку) [12]. Окремі країни ЄС вже

оподатковують необроблений тютюн та відходи тютюну, якщо відносять їх до «курильними». На практиці це ускладнює звітність стосовно транспортування або транзиту необробленого тютюну або тютюнових відходів територією відповідної країни ЄС.

Разом із тим, до початку практичного застосування системи EMCS для тютюнової сировини не буде зрозуміло, наскільки серйозними можуть бути технічні складнощі забезпечення відповідного контролю. Особливо з огляду на те, що користувачами системи стануть фермери, які здійснюють обробку тютюну після сушіння. Запропоноване регулювання також не дає відповіді на питання, як запобігти можливим зловживанням при переміщенні зібраного сирого тютюну з поля до місць зберігання та у разі, якщо вже ферментований тютюн видаватиметься за такий, що пройшов лише сушіння.

Положення Пропозиції ще можуть зазнати коригувань за підсумками їх публічного обговорення та набудуть чинності (в остаточній редакції) лише після ухвалення оновленої директиви ЄС із питань акцизного оподаткування тютюнових виробів та супутньої продукції.

Водночас для України може бути цікавим досвід контролю за обігом тютюнової сировини окремих країн ЄС. Зокрема, країни з одним із найбільш поширеним у ЄС вирощуванням тютюну і незначним нелегальним тютюновим ринком – Польщі. За даними дослідження KPMG, у 2024 р. рівень нелегальної торгівлі сигаретами у країні становив 4%. У більшості інших держав-членів ЄС зазначений показник є вищим [13].

Польща здійснює моніторинг автомобільних та залізничних перевезень за допомогою ІТ-системи SENT [14]. Це система GPS-моніторингу обігу «чутливих» вантажів (підакцизних товарів – палива, моторного пального, спирту етилового, висушеного тютюну, окремих лікарських засобів і харчових продуктів), яка впроваджена з метою протидії контрабанді та ухиленню від

сплати податків. SENT використовується для відстеження руху товарів від їх завантаження до кінцевого пункту призначення.

Відповідно до Закону «Про зміну закону про систему моніторингу автомобільних і залізничних перевезень товарів», з 1 жовтня 2018 р., суб'єкти господарювання, які планують транспортувати товари, котрі були визначені Міністерством фінансів Польщі як такі, що потребують «спеціальної уваги», повинні пройти онлайн-реєстрацію в SENT.

Реєстрації в IT-системі SENT підлягають групи товарів, які ввозяться до Польщі, вивозяться з неї або проїжджають її територію транзитом без митного оформлення. Тобто, контролем охоплено всі види перевезення. Реєстрація відбувається на платформі Національної адміністрації доходів країни, до якої входять податкова та митна служби.

Вимога обов'язкового онлайн-відстеження поширюється у тому числі на висушений тютюн, немаркований марками акцизного податку, незалежно від його кількості у партії. Відсутність обмеження щодо маси перевезення тютюну охоплює контролем весь його обіг, підвищуючи ефективність застосування цього регулювання. Переміщення такого товару доступне у SENT для органів контролю та правоохоронних органів.

Добре продуманими є етапи та процедури проведення реєстраційних дій. Спочатку в системі SENT має зареєструватися користувач. Далі в систему вноситься інформація про товар: його масу, дані про вантажовідправника та вантажоодержувача з адресами, перевізника, інформація про транспортний засіб, маршрут перевезення, дати завантаження та планованої доставки.

Важливо звернути особливу увагу на те, що передбачена обов'язкова вимога передачі геолокації транспортного засобу під час перевезення вантажу. Для цього можуть використовуватись спеціальні GPS-навігатори (зовнішні системи геолокації ZSL) або пристрій (смартфон або планшет) зі встановленим мобільним додатком SENT GEO. Це необхідно для моніторингу маршруту

транспортування товару. Фактично в режимі реального часу можна отримати дані про рух усіх партій висушеного тютюну та їх доставку, що дає можливість сформувати інформаційну базу для оперативного проведення контрольних дій та фіксації зловживань.

Три категорії учасників обов'язково мають зареєструватися в SENT: відправник і одержувач вантажу, а також перевізник. Їх дії, які передбачає порядок застосування системи, узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Користувачі системи SENT та їх дії щодо забезпечення онлайн моніторингу

Користувачі системи	Дії, передбачені системою
Відправник	Зобов'язаний попередньо інформувати про намір перевезти «чутливі» вантажі. Заповнивши відповідну форму, він отримує контрольний номер, дійсний протягом 10 днів. За цей час транспортування має бути завершено. ІТ-система генерує код для відправника.
Перевізник	Має відмітитися в системі на стадії транспортування товару. Він оновлює інформацію в уже зареєстрованій заявці. У разі транзиту перевізник зобов'язаний розпочати реєстрацію транспорту. ІТ-система генерує код для перевізника.
Одержувач	Завершує процес реєстрації, підтверджуючи отримання вантажу заповненням спеціальної форми. ІТ-система генерує код для одержувача.

Джерело: складено авторами за даними [14].

Постачальник послуг GPS-моніторингу надає можливість авторизації транспортного засобу в системі SENT GEO. Перевізник отримує номер локатора, який можна ввести в SENT. Відстеження транспорту здійснюється шляхом введення локатора в цю систему моніторингу [15].

У разі непередбачених ситуацій (вимушених зупинок, зміни маршруту, аварії тощо) перевізник має оновити інформацію в системі SENT про зміну маршруту або повідомити про інцидент через застосунок.

Дані системи SENT акумулюються в реєстрі та можуть аналізуватися підрозділами органів контролю і дослідницькими організаціями, перелік яких визначено на законодавчому рівні. Аналіз передбачає перевірку даних, що містяться в документах водія, огляд товарів, включаючи взяття зразків товарів, та перевірку показань локатора чи зовнішньої системи визначення.

Перевірку перевезення вантажів, що мають реєструватися у SENT, здійснюють співробітники митної та податкової служб, а також, відповідно до встановлених законом обов'язків, поліцейські, співробітники прикордонної служби та інспектори Інспекції дорожнього транспорту [14]. Широке коло доступу державних інституцій до даних системи для здійснення контролю підвищує його ефективність.

Разом із детально прописаними вимогами до реєстрації «чутливих» вантажів й учасників їх перевезення у системі SENT, умов переміщення таких товарів та контролю за ним, передбачена також розгалужена система санкцій за невиконання відповідних правил.

У разі порушення процесу реєстрації транспорту в системі SENT можуть бути застосовані штрафні санкції. Найпоширенішою підставою для штрафів є відсутність або несправність системи GPS. Перевізник може сплатити штраф до 10 тис польських злотих. Таке стягнення накладається за невиконання обов'язку надання геолокаційних даних. Якщо під час перевірки у процесі перевезення буде виявлено, що в SENT не зареєстрований транспортний засіб, товар або транспортний засіб можуть бути вилучені. У разі недоставлення заявлених товарів до місця призначення перевізник має сплатити штраф у розмірі 100 тис польських злотих [14].

Дуже чітке законодавче регламентування GPS-моніторингу перевезень тютюнової сировини та ефективне виконання відповідних правил є однією з передумов успішної протидії нелегальному ринку сигарет у Польщі.

Важливо також зауважити, що система онлайн-моніторингу, яка б діяла на основі підходу до функціонування польської системи SENT, могла би бути використана також з метою контролю за переміщенням сирого тютюну з місць вирощування до зареєстрованих пунктів зберігання (сушіння). Це особливо актуально для країн із високим рівнем нелегальної торгівлі сигаретами, в яких навіть щойно зібраний тютюн може потрапляти до зловмисників.

У світі є також країни, які розглядали можливості впровадження систем контролю за ланцюгом постачання тютюнової сировини з використанням індивідуальних ідентифікаторів для кожного її пакування.

В одному випуску Tax Stamp News™ С. Бергманн згадав Звіт Інституту Макдональда-Лор'є (аналітичного центру консервативної політики в Оттаві) «Нелегальна торгівля тютюном у Канаді» [16]. У цьому звіті рекомендовано використовувати систему відстеження тютюну, зважаючи на те, що нелегальні сигарети частіше вироблялися в Канаді (особливо в резерваціях індіанців в Онтаріо та Квебеку), а не ввозилися контрабандою.

Уряд Онтаріо опублікував інформацію про технології та кращі практики автоматизованої реєстрації тютюнової сировини і рішення для її відстеження. Метою ініціативи було дозволити Міністерству фінансів Онтаріо здійснювати моніторинг і контролювати виробництво та переміщення сирого тютюну, вирощеного локально або імпортованого в провінцію. Рішення також мало знизити навантаження на галузь шляхом надання автоматизованих методів для задоволення вимог до маркування, звітності, ведення записів та повідомлень. Виробництво тютюнової сировини передбачає кілька типів пакування (тюки, ящики та бочки), які можна маркувати унікальними ідентифікаторами та відстежувати. Очікувалося, що потреба в таких маркерах на рік перевищить

150 тис шт. Уряд мав намір спочатку зробити зазначене рішення доступним для інспекторів Міністерства щодо сезону вирощування тютюну 2022 р., а потім для виробників тютюну в Онтаріо в 2023 р. [16].

Виробництво сигарет вимагає лише кількох сировинних матеріалів – тютюну, ацетатного волокна (фільтрів) та сигаретного паперу. Ці матеріали мають обмежене застосування за межами тютюнової галузі. С. Бергманн погодився з тим, що виробники тютюну в Канаді та США, а також його імпортери повинні підпадати під суворі вимоги щодо ліцензування, звітності й відстеження. Після отримання ліцензії виробники та імпортери тютюнової сировини мають визначати її покупців і призначення, а також відстежувати тюки тютюну, поки його не буде поставлено до ліцензованих виробничих потужностей. Вимоги до звітності мають забезпечити таке відстеження, щоб гарантувати, що тютюн, який використовується у виробництві тютюнових виробів, можна прослідкувати до місця його вирощування [16].

Зауважимо, що Канада ввела суворі вимоги до ліцензування діяльності у сфері вирощування, обробки й постачання тютюну у провінції Онтаріо, але не використовує системи відстеження переміщення тютюнової сировини на основі індивідуальних ідентифікаторів [17]. Імовірно, це пов'язано з високою вартістю та складністю відповідної системи.

Висновки. ЄС визначив перегляд підходу до контролю за переміщенням тютюнової сировини та використанням інших матеріалів та обладнання для виробництва сигарет складовою удосконалення протидії нелегальній торгівлі тютюновими виробами. Для обмеження доступу гравців тіньового ринку до тютюнової сировини Єврокомісія запропонувала на рівні ЄС встановити мінімальну нульову ставку акцизу на цю продукцію та охопити її системою контролю за переміщенням підакцизних товарів EMCS.

Поки не ухвалено загальноєвропейське рішення щодо удосконалення контролю за обігом тютюну, є країни, які успішно застосовують відповідні

національні механізми. Зокрема, Польща здійснює моніторинг автомобільних та залізничних перевезень за допомогою SENT – системи GPS-моніторингу переміщення «чутливих» вантажів, до яких належить висушений тютюн. Діє вимога реєстрації та контролю за переміщенням таких вантажів у реальному часі для міжнародних і внутрішніх перевезень.

В Канаді з метою обмеження доступу виробників нелегальних сигарет до тютюнової сировини висувалася ініціатива щодо відстеження переміщення тютюну із використанням унікальних ідентифікаторів, але відповідне рішення впроваджено, оскільки його складно реалізувати.

Законодавче регламентування GPS-моніторингу перевезень тютюнової сировини та ефективне виконання відповідних правил є однією з передумов успішної протидії нелегальному ринку сигарет у Польщі. Такий досвід може бути корисним для України, поки не буде впроваджено механізми контролю у відповідній сфері на рівні ЄС.

Список використаних джерел

1. Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС: монографія / за ред. А. М. Соколовської; ДННУ «Акад. фін. управління». Київ, 2017. 448 с.
2. Трансформація акцизної політики України: монографія / [Коротун В. І., Брехов С. С., Новицька Н. В. та ін.]; за заг. ред. В. І. Коротуна. – Ірпінь : Видавництво Національного університету ДПС України, 2015. 404 с.
3. Соколовська А.М., Райнова Л.Б. Гармонізація акцизного оподаткування тютюнових виробів. Економіка і прогнозування. 2017. №2. С.93-115. URL: <https://doi.org/10.15407/eip2017.02.093>.
4. Діалектика реформування акцизного оподаткування тютюнових виробів в Україні: євроінтеграційний аспект / за заг. ред. В.І. Коротуна. К.: Алерта, 2018. 102 с.

5. Causes and Control of Illicit Tobacco. Alvarez & Marsal., 2019. URL: https://www.alvarezandmarsal.com/sites/default/files/causes_and_control_of_illicit_tobacco_report_ed_2.pdf

6. Handbook of Tobacco Taxation: Theory and Practice, by Arthur B. Laffer. Pacific Research Institute for Public Policy. 2014. 392 p.

7. Протидія нелегальному обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів: досвід країн ЄС і ОЕСР / за заг. ред. В.І. Коротуна. К.: Алерта, 2017. 66 с.

8. Модернізація системи контролю за обігом тютюнових виробів / Новицька Н.В., Хлєбнікова І.І., Коротун В.І., Кошук Т.В. та ін. / за заг. ред. Новицької Н.В. Ірпінь – Хмельницький, 2020. 120 с.

9. Report from the Commission to the Council and the European parliament Progress report on the implementation of the Commission Communication "Stepping up the fight against cigarette smuggling and other forms of illicit trade in tobacco products - a comprehensive EU strategy (Com (2013) 324 final of 6.6.2013)". Brussels, 2017, 15 May, COM(2017) 235. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52017DC0235>

10. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. 2nd Action Plan to fight the illicit tobacco trade 2018-2022. COM/2018/846 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX:52018DC0846>

11. Proposal for a COUNCIL DIRECTIVE on the structure and rates of excise duty applied to tobacco and tobacco related products (recast). 2025, 16 July. COM(2025) 580. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/420ebf11-933d-46c0-8915-5a306c6bcb47_en?filename=COM_2025_580_1_EN_ACT_part1_v7.pdf

12. EU Commission presents comprehensive proposal to revise the Tobacco Tax Directive. URL: <https://www.cattwyk.com/en-news/eu-commission-presents-comprehensive-proposal-to-revise-the-tobacco-tax-directive>

13. Illicit cigarette consumption in Europe. Results for the calendar year 2024. KPMG. 2025, 11 June. URL: https://www.pmi.com/resources/docs/default-source/itp/illicit-cigarette-consumption-in-europe-2024-results.pdf?sfvrsn=4ad3ac8_6

14. Czytaj więcej w Systemie Informacji Prawnej LEX. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/system-monitorowania-drogowego-i-kolejowego-przewozu-towarow-oraz-18585280>

15. Лук'яненко Л. Практичні аспекти застосування систем BIREG та SENT. Вісник НААУ. 2024. №.7-8. URL: <https://unba.org.ua/publications/9482-praktichni-aspekti-zastosuvannya-sistem-bireg-ta-sent-ukrains-kimi-pereviznikami.html>

16. Ontario Issues RFI for Tracking Raw Leaf Tobacco. Tax Stamp & Traceability News. Volume 13 – No4/ April 2021. URL: <https://taxstamptraceabilitynews.com/news/2021/apr/22/ontario-issues-rfi-tracking-raw-leaf-tobacco/>

17. Raw leaf tobacco regulation. URL: <https://www.ontario.ca/document/raw-leaf-tobacco-regulation#:~:text=The%20Tobacco%20Tax%20Act%20provides,or%20her%20own%20personal%20use>